

KROGA VARIATĪVAS IZPAUSMES VECĀKAS PAAUDZES TRIMDAS AUTORU DARBOS

Abstract

Pubs variation expression over generations of exiled authors

The aim of this article is to explore the diversity of pub facilities of semantic variation forms considering the word "pub" explanation of different sources comparing the results obtained with the older generation of exile authors listed for the social sites. Variation expressions of social places are analyzed in G. Janovska novels „Sōla” and „Pār Trentu kāpj migla”, I. Grebzes novel „Pelēkā māja”, and also in A. Niedras „Melnā magone.” The authors put forward their attitude towards the pub, its role based on their life experiences. Through the pub is found a human relationship, attitudes against the host country.

Atslēgas vārdi: Krogs, saviesīgas vietas, trimdas literatūra. G. Janovskis. „Sōla.” „Pār Trentu kāpj migla.” (1991). I. Grebzde. „Pelēkā māja” (1954). Niedra. „Melnā magone” (1991).

„Krogs” jau vairākus gadsimtus pastāv latviešu kultūrā kā noturīgs leksisks apzīmējums plašai un daudzfunkcionālai parādību kopai. Jēdziens ir aizgūvums no vidusleļvācu vai lejasvācu valodas. Šajā jautājumā pētnieku domas atšķiras. K. Karuļa ”Etimoloģijas vārdnīcā.”¹ tas tiek traktēts kā aizgūvums no vidusleļvācu „krōgh” vai vidusholandiešu „kroegh” [krōg]. „Latviešu konversācijas vārdnīcas” 10.sējumā „kroga” izcelsme saistīta ar lejasvācu „krōch”, kas skaidrojumā nozīmē „alkoholisku dzērienu pārdotava.”² Ar vārdu „krug”, „chruch” Ziemeļvācijā, „krog” Dānijā, „kru” Norvēģijā, „krog” Zviedrijā kopš 13.gadsimta apzīmē īpaša veida saimniecisku uzņēmumu – māju vai telpu, kurā uzņem apmeklētājus, galvenokārt ceļotājus, kā viesus īsāku vai ilgāku laiku, izsniedzot tiem pret samaksu dzērienus un ēdienus vai dodot tikai pajumti, apmešanās telpas viņiem un viņu satiksmes līdzekļiem.”³

A. Teivens norāda, ka apzīmējums „krogs” minēts jau Ordeņa laika dokumentos - 1384. gadā, citējot V. fon Vrimerhena, Vācu ordeņa mestra parakstītu dokumentu par kroga piešķiršanu: „[...] brīvu krogu pie Gaujienas (Atzell) pils un zvejas vietu pie kroga”.⁴ „Latviešu

---

¹ Karulis K. Latviešu etimoloģijas vārdnīca. – Rīga, Avots, 2001, 428.lpp.

² Latviešu konversācijas vārdnīca 10. sēj. 1933. -1934. –Rīga, A. Gulbja grāmatu apgāds, 18470

³ Teivens A. Latvijas lauku krogi un ceļi. –Rīga, 1995, 11.lpp.

⁴ Teivens A. Latvijas lauku krogi un ceļi. –Rīga, 1995, 30.lpp.

konversācijas vārdnīcas” veidotāji min 1419.gadu, kad šis jēdziens parādījās „Livonijā, (Rubenē), lejasvācu tekstos.”⁵

1980. gadā izdotajā „Latviešu literārās valodas vārdnīcā” leksēmai „krogs” ir divas nozīmes: 1) „celtne ceļotāju un zirgu atpūtai, alkoholisko dzērienu, arī dažu citu preču pārdotava un dzertuve, izpriecu vieta”; 2) „restorāns, kafejnīca, bufete”.⁶ Arī 2006.gadā iznākusī „Latviešu valodas vārdnīca” jēdzienu ”krogs” traktē kā atpūtas un izpriecu vietu, kur brīvi pārdod ne tikai alkoholiskos dzērienus, bet arī citas preces. Atšķirības ir otrās nozīmes skaidrojumā. ”Latviešu valodas vārdnīcā” tā minēta kā „dzertuve, zemākas šķiras restorāns, kafejnīca vai bufete.”⁷

Vārdu „dzertuve” Latvijas Republikas oficiālajā terminoloģijā 20. gs. 20. – 30. gados neizmantoja, jo uzskatīja par pārāk banālu. Kā raksta vēsturniece I.Lipša, tas var būt saistīts ar Krievijas impērijas dokumentos lietoto 1. un 2.šķiras traktiera jēdzienu, ”kuru būs pārņēmuši kā kompromisu starp „krogu”, „dzertuvi” un „restorānu”. Ikdienā vārdu „traktieris” izmantoja reti. 1.šķiras traktierus dēvēja par restorāniem, biežāk – par turīgo pilsoņu „lepņajiem izdzīves krogiem”, bet 2.šķiras – vienkārši par krogiem, vēl par „tautas, fūrmaņu krogiem.”⁸ Protams, šo negatīvo vērtējumu noteica fakts, ka krogos lietoja alkoholiskos dzērienus, un žūpības apkarošanas sauklis bija populārs visos laikos.

Katrs laikmets ievieš attiecīgā brīža kultūras situācijai atbilstošas korekcijas. Kroga verbālā izvērsuma amplitūda liecina par tā popularitāti sabiedrībā, īpašo dzīvotspēju, neraugoties uz ekonomiskām, sociālām un vēsturiskām pārmaiņām. Kroga topos ir plaši pārstāvēts arī mākslas darbos, tostarp literāros tekstos, kuros tā semantikas un funkciju vektoru nosaka gan literatūras veids (dzeja, drāma, proza), gan žanrs, gan literārais virziens un autora individuālais „rokkraksts”.

Daudzveidīgs saviesīgo vietu modelējums konstatējams trimdas latviešu vecākās paaudzes rakstnieku darbos. Līdztekus jaunām kroga variatīvajām izpausmēm, vairāki tā varianti saglabā nemainīgu saturu, norādot uz kroga apmeklējumiem kā universālu visu ļaužu, tai skaitā - trimdinieku ”slimību”. Par to liecina, piemēram, kroga telpai piedēvētā atmosfēra Gunara Janovska (1916 – 2000) romānos ”Sōla” (1963) un „Pār Trentu kāpj migla” (1966).

⁵ Latviešu konversācijas vārdnīca 10. sēj. 1933. -1934. –Rīga, A. Gulbja grāmatu apgāds, 18470

⁶ Latviešu literārās valodas vārdnīca. 4.sēj., Rīga, Zinātne, 1980, 443.lpp.

⁷ Latviešu valodas vārdnīca. Rīga, Avots, 2006, 1210

⁸ Lipša I. Sieviete 20. gs. 20. -30.g. Rīgas nakts restorānā. // Krogs Eiropas kultūras telpā. Daugavpils: Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds „Saule”, 2008, 106.lpp.

Pirmajā darbā notikumu centrā izvirzīta Sōlas sala ar 170 iedzīvotājiem, kur bez viesnīcas, veikala, nomalē darbojas arī krogs „Sarkanais lauva”. Sala iezīmē noslēgtu, izolētu telpu pasaules makrokosmā, krogs ir šīs pasaules būtisks komponents, kurā var ne tikai iemalkot dzērienus, bet arī kļiedēt vientulību. Šīs saviesīgās vietas durvis vienmēr ir atvērtas katram, kurš vēlas izrauties no ikdienas problēmām. Krogs mītnes zemē saglabā to pašu funkciju kā mājzemē – tā ir komunikācijas un psiholoģiskās atslodzes vieta. „Krogū bija daudz ļaužu. Tie visi pazina Juhanu un priecīgi ar viņu sasveicinājās [...] Mēs tukšojām kausu alus, kamēr Juhans lieliski pieletes iepirkās un izmaksāja uz visām pusēm. Divas ruma pudeles viņš sabāza mēteļa kabatās. Drīz vien viņš iegrima dzīvās sarunās, pārsēdās pie galda, un tur sāka iet skaļi.”⁹

Trimdinieka apziņas kontekstā saistībā ar aplūkoto toposu jāmin atmiņas kategorijas aktualizācija. Tieši krogs ir tā vieta, kur uzplaiksnī atmiņu atspulgi, kas kā neredzamas saites vieno dažādu tautību cilvēkus. „Nopļāpājām līdz pusnaktij.[...] ...par kara laikiem. Viņš bijis vācu gūstā. Stāstīja, kā vācieši ar viņiem apgājušies. Un tad es pastāstīju, ka arī es esmu gūstā bijis.[...] Viņam likās, ka es meloju, ka tas nevar būt tiesa”, no rīta Juhans stāsta Arturam.¹⁰ Krogs literārajā tekstā ir struktūra, kura funkcijās ietilpst mierinājuma sniegšana ”mazajam cilvēkam”, te mijas pāgātnes un tagadnes laiks, akcentējot cilvēka bezspēcību rast kompromisu starp vēlamo un esošo.

Romānā „Pār Trentu kāpj migla” G. Janovskis turpina trimdinieka Artura Skujas dzīvesstāstu citā Anglijas vietā - Lestonas pilsētā. Krogā” Karaļa ģerbonis”, kuru vietējie tautieši sauc par „Dvēseļu puteni”, notiek sarunātā tikšanās ar paziņu no Tornas laikiem Bambānu, lai apspriestu dzīves un darba iespējas. Artūram, ierodoties nepazīstamā pilsētā, saviesīgā vieta mazajā šķērsielinā kļūst par patvērumu.

Ja literārā darba sākumā autors kroga telpas strukturējumā tikai nedaudz ieskicē sabiedrības sociālo dalījumu: „[...]...paraudzījos krogus prastajā galā”,¹¹ tad Draudzes namā viss pasākuma ”zieds”- valdes vīri, dakterienes, virsnieku kungi, dāmu komiteja- pulcējās atsevišķā „glaunā istabā”, „lai nav kauns. Kāds no mūsējiem var kafijas krūzi izgāzt klēpī.”¹² Te saviesīgā vieta atklāj trimdas sabiedrības noslēpšanos pēc mantiskā stāvokļa, un kalpo kā šķērējotelpa, rādot cilvēkus vienas sabiedriskās organizācijas ietvaros.

⁹ Janovskis G. Sōla. Pār Trentu kāpj migla. Rīga, Liesma, 1991, 87.lpp.

¹⁰ Janovskis G. Sōla. Pār Trentu kāpj migla. Rīga, Liesma, 1991, 104.lpp.

¹¹ Janovskis G. Sōla. Pār Trentu kāpj migla. Rīga, Liesma, 1991, 205.lpp

¹² Janovskis G. Sōla. Pār Trentu kāpj migla. Rīga, Liesma, 1991, 233.lpp.

„Karaļa ģerbonī” trimdinieks mēģina pārvarēt izmisumu, vientulības sajūtu. „Mani (Arturu - mans paskaidrojums) vilka „Dvēseļu Putenis”, troksnis, burzma, pūlis. Man gribējās tikai vienu – nebūt vienam un nekā nedomāt.”¹³ Pašu apmeklētāju sniegtais saviesīgās vietas metaforiskais apzīmējums „Dvēseļu Putenis” saaužas ar Aleksandra Grīna tāda paša nosaukuma triloģiju, kas vēsta par latviešu strēlniekiem. Lestonas krogā arī pulcējas karavīri, bijušie leģionāri. Kauju norises, sadursmju ainas, atgadījumi un pieredzētās epizodes dzīvo trimdinieku sarunās un sapņos.

Krogā nostiprinās vienotības apziņa, kas saliedē latviešus un lietuviešus. “[..]...šis ir latviešu krogus. Atnāc sestdien, tad tu redzēsi, kā te skan un rīb. Tikai latvieši un brāļu tauta leiši. Sestdien vietējie te kāju nesper,” Baigais saka Arturam.¹⁴ Šī saviesīgā vieta ir žestu, skaņu un kustību piesātināta telpa. To raksturo leģionāru skaļās dziesmas, bravūrīgie izsaučieni, pavērtās mutes, noreibušās acis, burzma, sarunu troksnis, trauku šķindoņa un citas kustību izpausmes, ko G. Janovskis izsaka ar frāzēm: ”Un acis zib, un cietās, sastrādātās rokas skauj kausu osas pēkšņā lepnumā un spēkā, galvas iecirtīgi izslietas, kā parādes gājienā. „Dvēseļu Putenis” trīc. Leiši un īri bijīgi klausās. Te latvieši dzied, velns parāvis! Un skabargainās balsīs izskan viss tas, ko viņi cenšas viens no otra slēpt un par ko vairās runāt.”¹⁵

Sajūta pēc kroga apmeklējuma vienmēr ir ļaunāka nekā pirms tam. Galvenais iemesls – skurbums. Tas ir pārejošs stāvoklis, kas sniedz iluzoru mirkļa aizmiršanos. Atgūšanās ir dramatiska. Realitātē uzdzīve krogā trimdiniekus atmet atpakaļ grūtību un pārdzīvojumu pasaulē, atņemot tiem daudzas nākotnes ieceres un iespējas.

Sasaistē ar „Dvēseļu puteni” tiek ieskicēts kristīgajai kultūrai raksturīgais sievietes kā vilinātājas un kārdinātājas tēls. Velsas Rozes, „kas ir latviešu un leišu kopīpašums”, pienākums ir tērzēt ar apmeklētājiem, panākt, lai vīrieši ilgāk paliek krogā un tērē, mazināt to vientulību viltotos apkampienos. Turīgākiem viesiem viņa var aiziet līdz. ”Velsas Roze aizgorījās liela lietuviešu bara vidū. Viens no viņiem bija laimējis futbolā un tagad gatavojās to cienīgi atzīmēt.”¹⁶ Sestdienās, kad „Dvēseļu puteni” „iet augsti”, Velsas Roze „bija rēķinājusies ar pastiprinātu apgrozību un paķērusi līdz divas draudzenes. Visām trim gāja augsti.”¹⁷ Bez viesu

---

¹³ Janovskis G. Sōla. Pār Trentu kāpj migla. Rīga, Liesma, 1991, 385.lpp.

¹⁴ Janovskis G. Sōla. Pār Trentu kāpj migla. Rīga, Liesma, 1991, 205.lpp.

¹⁵ Janovskis G. Sōla. Pār Trentu kāpj migla. Rīga, Liesma, 1991, 379.lpp.

¹⁶ Janovskis G. Sōla. Pār Trentu kāpj migla. Rīga, Liesma, 1991, 335.lpp.

¹⁷ Janovskis G. Sōla. Pār Trentu kāpj migla. Rīga, Liesma, 1991, 334.lpp.

izklaidēšanas zālē pie galdiņiem, šīs sievietes izpilda bārdāmu, dejotāju funkcijas Mijkrēšļa mājas viesībās. G. Janovskis, atklājot kroga ikdienas dzīvi, modelē sievietes pavadītājas tēlu, kas nemainīgs saglabājas arī trimdas literatūrā.

Dažādi kroga semantiskie aspekti atklāti Aīdas Niedras (1899 -1972) darbā „Melnā magone”(1956). Autore rāda Amerikas trimdinieku ikdienu Oregonas pavalstī. Romānā pārstāvētas visdažādākās saviesīgās vietas: kafejnīcas, tavernas, lokāli, ķīniešu restorāniņš, bufetes, bārs veikalā, klubi. Tie pozicionēti kā individualizētas cilvēku sanākšanas vietas, kas atklāj indivīda tā brīža izjūtas. Bieži tās ir saistītas ar iekšējo pārmaiņu procesiem cilvēka apziņā. Galvenā varone Anna Blome ir sieviete, kurai patīk saviesīgo telpu radītais kārdinājums, bohēma, pārmērību atmosfēra. Par vienu no tādām vietām kļūst Deija pārtikas preču veikals ar „tur omulīgo stūri pie bāra galdiņa”. Tā ir telpa, kuru apmeklē veikala pircēji, nevalīgi šoferi, sievietes. Šeit atpūšas, lasa laikrakstus, iedzer kafiju, smēķē, norunā tikšanos, pārdomā redzēto, kaļ nākotnes plānus, bauda ēdienus un dzērienus.” Anna novilka savu kostīma jaku un uzmetusi uz pleciem sūca kafiju un smēķēja cigareti, gaidīdama domīgā šķelmībā sarunas tālāko norisi.”¹⁸ Deija veikala bārā vienmēr ir daudz cilvēku. Tā ir atklāta, labi pārredzama telpa, kas sniedz komforta sajūtu, veicina cilvēku sarunas.”[...] Anna Blome ieklupa siltajā Deija veikalā, viņa bija aizsūsusies un nocīnījiesies pret vēju un viņas mazā sarkanā cepurīte bij tālu atpakaļ atpūsta no pieres.”¹⁹ Bārs ir slepeni norunāta tikšanās vieta ar Pērsīju Āpi, „ kurš sēdēja pašā galā pie sienas, dzēra kafiju un bij aizplēties ar laikrakstu.”²⁰

Vāles pilsētiņa ne vienmēr ir valdzinoša ar savām daudzajām iespējām, tā var kļūt atturīga, vēsa un noraidoša attiecībā pret tikumību un morāli. Saviesīgās vietas asi iezīmē sabiedrības noslāņošanos. Tavernās drūzmējas „savās zilajās un nošķiestajās atloku biksēs un raibajos kreklos strādnieki”. Tās ir bezgaumīgas un nemājīgas vietas ar askētisku interjeru. Autore to izmanto kā fonu, lai, izmantojot kontrastu, izceltu tavernas sadzīvisko pusi. „Mazpilsētiņas pliekanās tavernas Annu nekārdināja un viņa taīs arī baidījās ieiet viena bez pavadoņa, jo tur pie iegaldes stāvēja un dzēra savu alu tie paši apmeklētāji, kuri tur iegriezās

---

¹⁸ Niedra A. Melnā magone. Rīga, Litta, 1991, 50.lpp.

¹⁹ Niedra A. Melnā magone. Rīga, Litta, 1991, 62.lpp.

²⁰ Niedra A. Melnā magone. Rīga, Litta, 1991, 62.lpp.

savos parastajos laika sprīžos un kuri labi pazina viens otru, un Annas parādīšanās saceltu nevalodas [..].”²¹

Indivīda pasaules redzējums atklāts caur Annas vīra Jūlija Bloma atmiņu prizmu. Viņa stāstos par vientulīga cilvēka dzīvi ieskanas lokāla motīvs. Nostaļģija, tieksme pēc laimes, sapratnes, domubiedriem un labākas dzīves tiek iezīmēta, niansēti vēstot par patērētajiem dzērieniem, kas pārsteidz pat Rīgas laiku paziņu Arvilu Kārdzabu. Atmiņās tiek akcentētas noreibuma variācijas.” „Asiņaino Mēriju” pārdod gan ostas krogos, bet tas ir pavisam nevainīgs dzēriens, džina un tomātu sulas sajaukums.[..] Kādā smalkā lokālā pārdeva „Sarkanaci”, tā saukto tomātu sulas un alus maisījumu, kas garšoja pavisam labi un šinī vietā, iedēvētā par Medus Vāceli, es bieži apgrozījos.”²²

Gastronomiskās interpretācijas ar „austrumnieciskām piedevām” radušas atspoguļojumu A. Niedras atveidotajā ķīniešu restorānī ar pievilcīgu izkārtni „Cepnes rausis -20 centi”. Te nevirpuļo izsmalcinātie garšas aromāti, šeit pārdod lētos raušus, kas „[...] bij sīksti un negaršīgi, izcepti no nelabiem miltiem un iemaisīti ūdenī ar viltota sviesta piedevu, kas īstenībā bij margarīns. Pie raušiem vēl pasniedza brūnu sīrupu.”²³ Restorāniņš ir iecienīts, jo šeit „vakariņas maksāja tikai sešdesmit piecus centus un bij apmeklētāju apsēstas.”²⁴ Netīrība un nesakārtotība neuztrauc Annu, ārejie apstākļi nav noteicošie, galvenais ir izaicinājums, „vakariņu trakulīgā gaisotne” un izdzīvošanas prasme.

Amerikāniskā pasaule pārsteidz lasītāju eiropieti ar saviesīgo vietu metaforiskajiem nosaukumiem, kas atgādina indiāņiem dotos vārdus: „Leoparda Acs”, „Zāģu Skaidas”, „Pelēkais Suns” u.c. „[...] krogi te netika apzīmēti savos īstajos vārdos, bet gan nodēvēti par klubiem un citiem grezni skanīgiem un nevainīgiem iestādījumiem”²⁵, tā iezīmējot semantisku savdabību noteiktā kultūras telpā un atklājot to nozīmi cilvēku dzīvē.

Irmās Grebzdēs (1912 – 2000) romānā „Pelēkā māja” (1954), kurā darbība risinās Kanādā un kuras centrā ir latviešu trimdinieks, kas mēģina likt pamatus savai esamībai tagadnes dimensijā svešā zemē, krogam ierādīta nozīmīga vieta. Kroga topos pilda vairākas funkcijas: 1) trimdinieka darba vieta, kas signalizē par viņa sociālo statusu, autsaidera lomu mītnes zemes

---

²¹ Niedra A. Melnā magone. Rīga, Litta, 1991, 160.lpp.

²² Niedra A. Melnā magone. Rīga, Litta, 1991, 182.lpp.

²³ Niedra A. Melnā magone. Rīga, Litta, 1991, 222.lpp.

²⁴ Niedra A. Melnā magone. Rīga, Litta, 1991, 223.lpp.

²⁵ Niedra A. Melnā magone. Rīga, Litta, 1991, 223.lpp.

sabiedrībā; 2) cilvēku atpūtas vieta darbdienās: te var iedzert kafiju, aukstu sulu karstā dienā, apēst saldējumu, palasīt laikrakstu; 3) sabiedriskās izklaides centrs sestdienās un svētkos.

Galvenā varone Anda Rietuma pārstāv izsmalcinātības, romantisma, jūtu pasauli, tādēļ bēgļu gaitās vienmēr jutusies kā niecība, izraidītā. Arī tagad viņa ir lūdzēja, kas gaida darbu. Darba devējs – Džonni kungs: cilvēks ar „stingru roku”²⁶, „grieķisku degunu, vērīgām, melnām actiņām, apaļu seju, laipnu smaidu, veikls kustībās”²⁷, mazrunīgs, pieņem Andu darbā kā eiropieti no „bada zemes.”²⁸

Autore runā par filozofiskām problēmām: trimdinieka jauna ceļa sākumu, sava „es” atgūšanu, zaudēto dzīves cerību meklējumiem. Atgriešanos pie sakārtotas dzīves, arī mājas apjausmu. To visu Andai it kā varētu dot darbs restorānā par „astoņadsmiit dolaru nedēļā un paēst.”²⁹ Romānā saskatāma līdzība ar pašas Irmas Grebzdes iebraukšanu Kanādā, dzīvošanu Otavā draugu pajumtē, apteksnas pienākumu pildīšanu restorānā. „[...] strādāju četras naktis nedēļā pie bāra restorānā.”³⁰

Divu pasaulu būtību prozas darbā palīdz atklāt pretstati: Kanāda kā pārticības zeme un kara drupās sapostītā Eiropa, trimdinieka psihi ietekmējošās eksistenciālās baiļu, nedrošības izjūtas un pārticīgā kanādiešu ikdiena ar „čalām” par korpēm, somiņām un kaimiņiem, tumšais vakars, iebraucot Caunes mājās, un spilgtie saules stari, atrodot darbu.

Ēstuvei, ko Anda sākumā nosauc par restorānu, raksturīgs plašs un daudzfunkcionāls semantiskais spektrs. Autores leksiskā apzīmējuma „ēstuve” izmantotā forma vērojama tikai trimdas autoru darbos. Latvijā pastāvošais analogs ir jēdziens „ēdnīca”. Grieķa Džonni ēstuve ir viena no daudzajām modernajā pilsētā. Tā ir viesmīlīga telpa, kurā uzsvērtā sakārtotības ideja. Nav telpiskā nošķiruma, cilvēki tiek apkalpoti kopējā zālē vai pie bāra letes. Pakavveidīgā letes forma simbolizē ēstuves centru, tā norāda uz uzņēmuma pārticību un labklājību.

Ēstuves iekārtojums neizceļas ar krāsu pārpilnību, izsmalcinātu arhitektūru un greznumu. Tas atklājas tikai detaļās. Krāšņums un izsmalcinātība nav galvenais ēstuves vadmotīvs. Par telpas idillisko statusu liecina tīrība, spožums, baltā un zilā krāsa. Spoguļos apmeklētāji var redzēt sev apkārt esošos cilvēkus: modernajā pilsētas ritmā subjekts nekad nebūs viens. Steiga ir

²⁶ Grebzde I. Pelēkā māja. Grāmatu Draugs, 1954., 14.lpp.

²⁷ Grebzde I. Pelēkā māja. Grāmatu Draugs, 1954, 15.lpp.

²⁸ Grebzde I. Pelēkā māja. Grāmatu Draugs, 1954, 15.lpp.

²⁹ Grebzde I. Pelēkā māja. Grāmatu Draugs, 1954, 22.lpp.

³⁰ Sproģis A. Irma Grebzde: ar dieva čukstu ausī. Rīga, Madris, 2009, 125.lpp.

viena no pilsētas pamatelementiem, kas klātesoša arī ēstuves ikdienas ritmā. „Meitenes zilos tērpos, baltiem priekšautiņiem, mazu, baltu taureni matos, steidzīgi soļoja starp galdiņiem, nesdamas viesiem paplātes ar ēdieniem.”³¹ Steidzīgs un kustībās ātrs ir pats Džonni kungs – viņš var apsviesties un veikli nozust. Zēns pie bāra letes rīkojas neticamā ātrumā, tikpat veikli kustas arī pavāri aiz garā virtuves galda. Ātrums jaunajā pasaulē ir viens no izdzīvošanas un peļņas kritērijiem.

Virtuve – katras ēstuves sirds – vilina ar nenosakāmu smaržu sajaukumiem, uz pavarda čurkstošu gaļu un zivīm. Smalki un skurpulozi autore apraksta pasūtītāju gastronomiskās iegribas: „[...] raudzētas pankūkas, kas pārlejamas ar sīrupu un ēdamas ar sviestu. Daži vēlējās desiņas ar olu vai salātu bļodu.”³² Sevišķi spilgti attēlotas desertu metaforiskās konotācijas. „[...] lika trauciņos saldējuma pikučus maigi rožainus ar ķiršu un zemeņu sarkanajām acīm sānos; brūnos ar baltām putu cepurēm; dzeltenos ar riekstu kumosiniem pāri. Anda vēl iesprauda saldējuma pakausī šauru cepumu, plānu kā papīru, un pasniedza izsalkušajam.”³³

Apmeklētāju attieksme pret ēstuvi ir pozitīva. Darbdienās te nav liksmības, deju, neskan mūzika. Te valda mājīga, klusa ikdienas atmosfēra. Apmeklējot ēstuvi, cilvēks izjūt apmierinājumu. Viņš ir norobežots no trokšņa, pūļa. Cilvēks nāk, lai atpūstos, padomātu, gūtu gastronomiskās baudas. Ēstuve ir vispārpieejama telpa ar stabilām tradīcijām. Te netiek tirgots alkohols. Anda pie bāra letes „spieda glāzēs kolu, limonādi un sodas dzērienus, maisīja, jauca, kratīja.”³⁴ Svētdienās ēstuve atdzīvojas, tā līdz vēlai stundai ir pārpildīta kā bišu māja.

Ēstuve ir īpaša sociāla vide, kas ir ciešā saskarē ar dažādām kultūrām un pilsētas sabiedrību. Strādājot tajā par apkalpotāju, Anda sākumā jūtas nepiederīga šai pasaulei, ir atsvešināta, bikla, viņai aizliegts sarunāties ar viesiem. Pamazām sieviete pieņem šīs pasaules izvirzītos noteikumus: uzklausa Čārlija padomus, apkalpojot klientus, kustas tik ātri kā zivs, iepazīst Rodžera sarežģīto raksturu, sadraudzējas ar profesoru Sakriti, ļauj darba biedriem noticēt, „ka nabaga eiropiete te atbraukusi laimi meklēt.”³⁵ Autore rāda Andas pakāpenisku iekļaušanos sabiedrībā, pārvarot neticību, traģiskās pagātnes atmiņas, šaubas, rodot sev draugus, mīlestību un ticību sev. „Anda nevarēja pierast pie dzeramnaudas, kaut kā viņa jutās pazemota, ieraugot zem

---

³¹ Grebzde I. Pelēkā māja. Grāmatu Draugs, 1954, 14.lpp.

³² Grebzde I. Pelēkā māja. Grāmatu Draugs, 1954, 23.lpp.

³³ Grebzde I. Pelēkā māja. Grāmatu Draugs, 1954, 22.lpp.

³⁴ Grebzde I. Pelēkā māja. Grāmatu Draugs, 1954, 22.lpp.

³⁵ Grebzde I. Pelēkā māja. Grāmatu Draugs, 1954, 25.lpp

šķīvjā apaļo ripiņu.”³⁶ 1950.gada 14. janvāra vēstulē Jānim Rudzītīm Irma Grebzde raksta: „[...] Pirmās dzeramnaudas dega saujās, tagad tās iemet kabatās kā riekstus. Pierod, pie visa pierod.”³⁷

Izraudzītajai mītnes zemei iebraucēji nepieciešami kā stipri un veselīgi fiziskā darba strādnieki. Šis laiks trimdniekam liek apgūt dzīvotmākslu: caur pagātnes traģismu un dramatismu uz tagadnes realitāti.

Ēstuve kā sociāla statusa indikators parāda trimdnieka vietu sabiedrībā, viņa otršķirīgo statusu mītnes zemē. „Katrs puika uzdrošinājās izteikt savus nolūkus ēstuves apkalpotājam. Tas bija tik riebīgi un tas pazemoja.”³⁸ Dabiskums un vienkāršība ir viena no Andas galvenajām vērtībām. Caur virzību no vienkāršā, stabilā, bet samērā zemā dzīves pamata, sieviete dodas uz augšu. Sākumā tas ir ēstuves apkalpotājas darbs, tad kasieres pienākumi. Tās ir attiecības ar profesoru Sakriti, kas izklaidē, atveldzē sirdi, un ar laiku kļūst par dzīves nepieciešamību. Tā ir „pelnušķītes” pārvēršanās par sabiedrībā pazīstamu personu – Sakrita kundzi, ar sakārtotu un greznu māju, mierīgu un stabilu dzīves ritmu. Tā ir patvēruma vieta ne tikai Andai, bet arī viņas bērniem un pašam profesoram. Tikai latviskā savrupība un noslēgtība izrādās glābiņš, attīsta izturību, sīkstumu, izdzīvošanas spēju. „Jūs esat kā ķērpji uz akmens, kuram nav saules, un tomēr jūs no tā eksistējat, un vēl spējat apgalvot, ka šis akmens ir skaists”³⁹, secina profesors Sakrits, domādams par ziemeļu zemes cilvēku dzīves uztveri.

Vecākās paaudzes trimdas autoru darbos iezīmējas daudzveidīgas kroga variatīvās izpausmes, kas uzrāda kroga semantisko savdabību, atklājot tā nozīmi noteiktā tekstā un kultūrapziņā kopumā: sociālā statusa marķieris; komunikācijas un psiholoģiskās atslodzes vieta; vienotājtelpa, kas ļauj trimdniekam pārvarēt izmisumu, vientulību; tikšanās vieta ar aktualizēto atmiņu pasauli; šķīrējietelpa, jo iezīmē trimdnieku sabiedrības noslēgšanos.

Bibliogrāfija

1. Grebzde I. Pelēkā māja. Grāmatu Draugs, 1954.
2. Janovskis G. Sōla. Pār Trentu kāpj migla. Rīga, Liesma, 1991.
3. Karulis K. Latviešu etimoloģijas vārdnīca. – Rīga, Avots, 2001.
4. Latviešu valodas vārdnīca. Rīga, Avots, 2006
5. Latviešu literārās valodas vārdnīca. 4.sēj., Rīga, Zinātne, 1980.
6. Latviešu konversācijas vārdnīca 10. sēj. 1933. -1934. –Rīga, A. Gulbja grāmatu apgāds.

---

³⁶ Grebzde I. Pelēkā māja. Grāmatu Draugs, 1954, 33.lpp.

³⁷ Sproģis A. Irma Grebzde: ar dieva čukstu ausī. Rīga, Madris, 2009, 120.lpp.

³⁸ Grebzde I. Pelēkā māja. Grāmatu Draugs, 1954, 102.lpp

³⁹ Grebzde I. Pelēkā māja. Grāmatu Draugs, 1954, 74.lpp

7. Lipša I. Sieviete 20. gs. 20. -30.g. Rīgas nakts restorānā. // Krogs Eiropas kultūras telpā. Daugavpils: Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds „Saule”, 2008.
8. Niedra A. Melnā magone. Rīga, Litta, 1991.
9. Sproģis A. Irma Grebzde: ar dieva čukstu ausī. Rīga, Madris, 2009.
10. Teivens A. Latvijas lauku krogi un ceļi. –Rīga, 1995.